

ጥንትነታዊነት በዘመናዊነት (Ethiopia and the Judeo-Christian Tradition: Antiquity to Modernity) - የመጽሐፍ ግምገማ

ቀሲስ አስተርአየ ጽጌ

nigatuasteraye@gmail.com

ታህሣሥ 20/2025

ፕሮፌሰር ጌታቸው መታፈሪያ “Ethiopia and the Judeo - Christian Tradition Antiquity to Modernity” በሚል ስያሜ ምሁራን የጻፏቸውን ጦማሮች በስምንት ምዕራፎች በሁለት ክፍሎች አሰናክለው ስላቀረቡልን ምስጋና ይገባቸዋል።

በትምህርት መያቸው ባደረጉት ሰራ ዳሰሳ እንደ ብዙዎቹ ምሁራን ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖችም በሩቅ በመሳለም ብቻ ራሳቸውን ሳይወስኑ በዋሽንግተን ዲሲ የቅድስት ድንግል ማርያም ቤተ ክርስቲያን እስተዳደር በሊቀ መንበርነት ከ2009 እስከ 2015 ዓ/ም ለ6 ዓመታት ሲያገለግሉ በቆዩባቸው ዓመታት እውቀታቸውን ለማካፈል ከአሜሪካ ወደ እየሩሳሌም እየሄዱ በመቆየት የገጠማቸው እድል በቤተ እስራኤሎችና በማህበረ ገዳሙ መካከል ያለውን መራራቅ በሰፊው ተመልክተዋል።

በመጽሐፉ ተሰናክለው የቀረቡት ተወልጄ ባደኩበት ደብር ባዘበት፤ በበላት፤ በዘፈን፤ በእንጉርጉሮ፤ በቀረርቶ፤ በሽለላ፤ በሐዘን፤ በደስታ፤ በሰርግ፤ በክርስትና በልቅሶ ከሐዘቡ የሰማኋቸውን ከየጉባዔ ቤቶች መምሕራንም በመደበኛና መደበኛ ባልሆኑ ጉባዕያት ስማራቸውና ስሠማቸው የነበሩት እሴቶች “Oral literature and material culture” ተብለው በዚህ መጽሐፍ የተገለጹት ናቸው። ከልጅነት እስከ እውቀት እየሰማኋቸውና እየተከፈልኋቸው ስላደኩ ስሜቴን ቀስቅሰውብኛል።

ስለ ቤተ እስራኤልም ሲነገር የሰማሁት “Oral literature and material culture” የተባለው ከሚያጣምር ሕብረተ ሰብ ከትግሬው ከአማራው፣ ከአገው ከጉራጌው፣ ከቅማንቱና ከቀረው ሁሉ ኢትዮጵያዊ ዜጋ የተለዩ እንዳልሆኑ ነው ሲነገር የሰማሁት። ልዩነታቸው ክርስትናን ከተቀበሉት ወገኖች በኦሪቱ ጽንተው በመቆየት እንጅ በሥጋ በደም በአጥንት በባህል ልዩነት የላቸውም። ፈላሲ የሚለው ቅጽልም ልዩ፣ ቅዱስ፣ ጽዩ፣ ታዛቢና መናኝ ማለት ሲሆን ከአባት አብራክ መከፈልን፣ ከእናት ማሕጸን በወሊድ መለየትን፣ ከዚህ ዓለም በሞት መለየትን፣ ሁሉ የምታሳይ አመለካከት ቅጽል እንጅ ለዝቅተኝነትና ለውርደት ማሳያ አይደለችም።

በተፈጥሮ ለሰው ልጅ ሁሉ የተሰጠ ስም ነው። አሁንም ከኢትዮጵያ ወደ እየሩሳሌም ሲሄዱ ፈልሰው ነውና አሁንም ይህ የተፈጥሮ ስም ይከተላቸዋል። ከኢትዮጵያ ወደ እየሩሳሌም ሲሄዱ ፈልሰው ነውና የኖሩበት አካባቢ የሚኖረው ቀረው ሰው የሚያስታውሳቸው ፈልሰው በመሄድ ነው።

የአሁኑ ፍልሰታቸውም ረዥሙ ዘመን ካላስረሳቸው በዕለት ምግባችን፤ በዓመት ልብሳችን፤ በሌሊቱ ጸሎታችን፤ በእርበኝነታችን፤ ፋኖነታችንና በቀብር ሥርዓታችን ከቤተ እስራኤል ጋራ ከምንጋራቸው “Oral literature and material culture” ከተባሉ እሴቶች ላይ ተደምሯል።

ትኩረት ያደረጋቸው በቤተ እስራኤላውያንና በኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች ተተኪው ትውልድ ላይ ሲፈሱ የኖሩት እያንዳንዳቸው የሚዳሰሱና የማይዳሰሱ እሴቶች ሌሎችን የተሰናሰሏቸውን እሴቶች እየጎተቱ በማምጣት ጭንቅላቴን አንድ ብቻ መውጭ በር እንዳለው አዳራሽ አድረገውታል።

ሊይዘው ከሚችለው ቁጥር በላይ ሰዎች በተሰበሰቡበት ባለ አንድ ጠባብ በር አዳራሽ አንድ ሰው በበሩ ፊት ለፊት እሳት ለኩሶ ሁሉንም አንድ ጊዜ ውጡ! ቢል ሁሉም በዚያው ቅጽበት በአንድ ጠባብ በር ለመውጣት ሲሽቀዱም እዚያው እበሩ ላይ እርስበርሱ በተጠበቀው አካሉ በሩን ከመዝጋት በቀር የሚወጡት በጣም ጥቂት

ናቸው።

እራሴም በተግባር የተካፈልኳቸው ከአካባቢም የሰማኋቸውና ከሊቃውንቱም የተማርኳቸው ሁሉ ከመረጥኳቸው እሴቶች ጋራ በትዝታ እየተጓተቱ ተሰናከለው በመጉረፍ ጭንቅላቱን አጣበው አስጨነቁት። ከጭንቅላቱ ለመውጣት በሚያደርጉት እሽቅድምድም ሐሳቤን የማፈልቅበትን የጭንቅላቱን ጉሮሮ ጥርቅም አርገው የዘጉት መሰለኝ። ከመረጥኳቸው እሴቶች ጋራ እየተቆላለፉ ተሰናከለው የመጡትን ትዝታወች በብዙ ትግል ፈልቅቄ እየለየሁ ከጭንቅንቅ አጣብቂኝ አምልጠው የወጡትን ጥቂት እሴቶችን ለማቅረብ እሞክራለሁ።

ከላይ እንዳልኩት የመረጥኳቸው እሴቶች በዐይን የሚታዩ በእጅ የሚዳሰሱ በአደባባይ በእርቶ ዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ውስጥ በቤታችን በሰውነታችን በየእለቱ የሚታዩ ሲሆኑ ወቅታውያን መነጋገሪያ የሆኑት አርብርብኝነትና ፋኖ ግን በጊዜና በአጋጣሚ ሕዝባዊ ኩነት ተጽንሰው የሚወለዱ ናቸው። ከነሱም ውስጥ ሰፊውን ጊዜ የወሰደብኝ የወጣትነት ጊዜዬን ካጠፋሁባቸው ሙያዎቼ እንዱ ሰምና ወርቅ ቅኔያች ነው። የመረጥኳቸው እሴቶች የቤተ እስራኤልንና የኢትዮጵያውያን እርቶ ዶክስ ክርስቲያኖችን ጥምረት የሚንጸባርቁትን በ Antiquity, Modernity እና በሰምናወርቅ ቅኔያችን የተሰናከሉትን ከዚህ በታች አቀርቤያቸዋለሁ።

ከጥንትነታዊነት እስከ ዘመናዊነት (Antiquity to Modernity)

“Ethiopia and the Judeo - Christian Tradition Antiquity to Modernity” የሚለው የመጽሐፉ ርእስ አለቃ አስረስ የኔ ሰው “Language is an Image, and an Image is a Language, a language is a Fidel. Fidele is a statue, a statue is a Fidel. Fidele is a father and a Father is a Fidel. Fidel is national symbol. National symbol is source of pride” (ሰላማዊት 27) ብለው የእሴቶቻችን መሰናከል የገለጹበት ፈሊጥ ከብዙ መንገድ ቅኔዎቻችን መካከል ሠረዝ የሚባለውን ቅኔ ይመስላል።

በአለቃ አስረስ የኔሰው ሠረዝ መሳይ ቅኔ ተሰናከለው የተገለጹት እሴቶች ጥንታዊነትን በዘመናዊነት ዘመናዊነትን በጥንታዊነት አሰናከለው ቤተ እስራኤልንና እርቶ ዶክስ ተዋህዶ ሕዝብ ክርስቲያንን አጣምረው እንዴት ኢትዮጵያዊ ኩራት እንደሆነልን ፕሮፌሰር ጌታቸው “Ethiopia and the Judeo - Christian Tradition Antiquity to Modernity” ብለው ባቀረቡልን መጽሐፍ ተረድተናል።

አምሳሉ ተፈራ “The Unison Manifestation of the Old and the New Testaments in the Ethiopian Orthodox Church Tradition” ሲሉ በተናገሩት፦ በኦሪት ውስጥ የሚኖሩት ቤተ እስራኤል በሐዲስ ኪዳን ውስጥ ለምንኖረው እርቶ ዶክሳውያን ክርስቲያኖች ጥንታዊነታችንን በሐዲስ ኪዳን ውስጥ የምንኖረው እኛ እርቶ ዶክስ ክርስቲያኖች ለቤተ እስራኤል ዘመናዊነታቸውን እንደምናንጸባርቅ ገልጸውልናል።

እነዚህ ሁሉ ጥምረቶቻችን ከሚታዩባቸው ማሳያዎቻችን እንዱና ዋናው ጃንደረባው ነው። ጃንደረባው “እነ አእምን ከመ ኢየሱስ ክርስቶስ ውእቱ ወልዱ ለእግዚአብሔር” (የሐዋርያት ሥራ 8: 38) ብሎ ክርስትናን ተቀብሎ ሲጠመቅ ከጥንትነታዊነት እስከ ዘመናዊነት (Antiquity to Modernity) ገጽታወች በእሱነቱ ተሰናከለው ሕልዋን ሆነዋል። ቤተ እስራኤሎች እኛን በጃንደረባው ውስጥ ያዩናል። እኛም ቤተ እስራኤሎችን በጃንደረባው ውስጥ እናያቸዋለን። ይህም ማለት ቤተ እስራኤሎች በኛ ውስጥ እኛም በነሱ ውስጥ ሕልዋን ሆነን እንኖራለን ማለት ነው።

የቤተ ክህነቱ መሪዎችና የቤተ ምክራቡ መሪዎች ትኩረት የጎደላቸው ባይሆኑ በሰውነቱ ኦሪትና ሐዲስ ኪዳንን ሰምና ወርቅ ባደረገው በጃንደረባው ስም ቤተ እስራኤሎች የሚጸልዩበት እርቶ ዶክሳውያን የሚቀድሱበት ባለ ሁለት ቤተ መቀድስ እንድ ሕንጻ ጀንዳ ላይ መመስረት ነበረበት።

በክርስትና ስም በዓለም የተፈለፈሉት አዳዲስ ድርጅቶችና ኢትዮጵያን ለማፍረስ እርቶ ዶክሳዊት ቤተ ክርስቲያኖችንም ለመዋጥ ይገዳደሩን የነበሩት ሁሉ የእምነት ድርጅቶች ኢትዮጵያን ባጥለቀለቁበት ዘመን በ Antiquity እና በ modernity ኢትዮጵያ የተሰራችበት ቤተ ምክራብ በኢትዮጵያ ከፍ ብሎ የሚታይ ቤተ ጸሎት አለመሰራቱ ያሳዝነኛል። በውጭ በሚኖሩት ወገኖች አነሳሽነት በጳጳሱ በቡጽዕ አቡነ ዕንባቆም በገዳሙ መጋቢ አባ

ዘበአማንና በቤተ እስራኤል ጥረት በ2002 ዓ/ም ለመጀመሪያ ጊዜ ታሪካዊ የጋራ ጥምረት በእየሩሳሌም ተጀምሮ ነበር።

ጠንክሮ በመቀጠል በጃንደረባው ውስጥ ያለውን ጥምረታችንን እጉልቶ የሚያሳይ ታሪክ ይሰራል ብለን ተስፋ እድርገን ነበር። የአቡነ እንባቆም ከቦታው መወገድ የነበረንን ተስፋ እደረቀው። እቡነ እንባቆምንና አባ ዘበአማንን የጠቀስኳቸው ከዚያ በፊት ተደርጎ የማያውቅ ቤተ እስራኤልንና ኢትዮጵያውያን ኦርቶዶክሶችን የሚያገናኝ ጉባኤ መጀመራቸው ነው። ውበዙኃን ይዌድስም እንበይን ጥበቢሁ ወኢይደመሰስ ለዐለም ወኢይጠፍእ ዝክሩ ወይቀውም ስሙ ለትውልደ ትውልድ” (ሲራክ 39:9) የሚለውን የጠቢቡን ምክር በተግባር ካዋሉት በሕይወት ከሌሎች ከአቡነ ፊልጶስና ከአቡነ ማቴዎስ በቀር ከሲኖዶሱ ወደ ገዳሙ የተላኩት ጳጳሳትን ይህን የመሰለ ታሪክ ሊያስቡና ሊሰሩ ቀርቶ በገዳሙ ላይ የሰሩት ስህተት እየተጠቀሰ በገዳሙ ቆይታየ ሲወቀሱ ስለሰማሁ ነው።

ያምሆነ ይህ የጋራ ሁለንተናችን በሰምና ወርቅ ቅኔ እየተቀመረ በፊደላችን ተጽፎ ለኢትዮጵያዊነት ኩራታችን statue የሆኖው ጃንደረባ መጽሐፍ ቅዱስ በሚነበብባቸው ኦርቶዶክሳውያን ቤተ መቀደሶች በፕሮቴስታንቱ ፑልፒቶችና በየግል ቤቶች ሲነበብ ይኖራል። በጃንደረባው ውስጥ የተካተቱት የ Antiquity እና የmodernity ገጽታዎች “Wax and Gold Qene as a bridge between traditions” (ሰላማዊት 26) እንደተባለው በሰምና ወርቅ ቅኔያችን ለቤተ እስራኤልና ለኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች ተተካኪ ትውልድ እሸጋጋሪ ድልድዮች ከሆኑ እሴቶቻችን አንዱ ሆኖ በታሪክነቱ ይቀጥላል።

የጃንደረባውን ታሪክ ከማንበባቸው በፊት “ነቅ ንጹሕ ዘለም እንቅእተ ሕግ” ብለው እውጀው ንባቡን ከፈጸሙ በኋላ “መልዐ ወዐብየ ወተለዐለ ቃለ እግዚአብሔር ወበዝሐ ወተወሰከ ውስተ ቤተ ክርስቲያን ቅድስት” (ሥርዓተ ቅዳሴ) የሚለውን እያነበቡ ጀርባቸውን ለህዝቡ ልባቸውን በፖለቲካ ለሚሸከረከረው ሲኖዶስ ለሚሰጡ ጳጳሳትና ቀሳውስት ግን ወዮላቸው።

ዛሬም በአለንበት ዘመን በእንደነት በመቆም የሰምናወርቅ እሴቶችን ለህዝብ ክርስቲያኑና ለቤተ እስራኤል ማስተማር የሚገባቸው የቤተ ምክራብ ረቢወች በሲኖዶስ ውስጥ የተሰገሰጉት ጳጳሳት ከሰምና ወርቅ ቅኔ የራቁ በመሆናቸው የግዕዙን ፊደል በሚንቁ፤ የላቲኑን ፊደል በሚያደንቁ፤ ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖችና ቤተ እስራኤሎች በሚገናኙባቸው እሴቶች ላይ በሚሳለቁ ወራሪወች ኢትዮጵያ ስትወረር እነሱም አብረው የሚወሩና የሚሳለቁ ሆኑ።

እሴቶቹ በኦርቶዶክሱ ክርስቲያንና በቤተ እስራኤላውያን ደም ውስጥ ሕልዋን ሆነው ለተተካኪው ትውልድ የመሸጋገሪያ ድልድይ ሆነው ቢኖሩም ከዚህ ቀደም ኢትዮጵያን ለመውረር የሞከሩ ቅኝ ገዥ ወረራወች በሁበረተሰቡ መካከል የሚደቀሉትን መንፈስ ዲቃሎች በመጠቀም የእሴቶችን ድልድይነት እያፈረሱ ትርጉማቸውን እያደበዘዙ የጥንት አባቶቻችንን ይገዳደሩ እንደነበር ዛሬም በባለዳን የተቀመሩትን ትርክቶች እየተቀበሉ ድልድይነታቸው አፍርሰዋል። ትርጉማቸውንም አፋልሰዋል።

ትርጉሞቻቸውን ካደበዘዘቸው እሴቶች አንዱ የኢትዮጵያውነታችን መገለጫ የሆነው ሰምና ወርቅ ቅኔ ነው። ሰምናወርቅ ቅኔ “bridge between traditions” እንደተባለው የኢትዮጵያ ተተኪው ትውልድ የኢትዮጵያዊነትን ርዕዮተዓለም ከሚቀበልባቸው ምሥጢራውያን ድልድዮች አንዱ ነው። የሰምናወርቅ ቅኔን የትውልድ እሸጋጋሪነትንና ምንጩ ማን እንደሆነ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እንዴት እንደተከሰተና አባቶች እንዴት እንደሚተርኩት ከዚህ በታች እንመልከት።

Wax and Gold Qene (ሰምና ወርቅ ቅኔ) as a bridge between traditions”

ሰምና ወርቅ ቅኔን እነ ቅዱስ ያፌድ እነ ተዋናይ ጀመሩት እየተባለ ቡበዙሐኑ የሚነገረው እንዳለ ሆኖ በተለምዶ ከሚነገረው ለየት ያለውን በሊቃውንት አባቶች ጉባዔ ሲነገር የሰማሁትን ለመመስከር ከዚህ የተሻለ አጋጣሚ የማገኝ አይመስለኝም። የሰማኋቸው በደብረ ሊባኖስ ገዳም በመምህር ገ/ኢየሱስ ስም በተመሠረተው በእንድምታው ትርጓሜ ቤት በነበርኩበት ጊዜ ነው።

በነገራችን ላይ፦ በሕይወት ባሉት ሕይወታቸውን ሕጻጽ የሌለበት ሰምና ወርቅ ቅኔ እድርገው ባቀረቡልን በእየሩሳሌም ገዳም የቅኔ መምህር በየኔታ አባ ገ/ሥላሴ ፊት ስለ ሰምናወርቅ ቅኔ ስነገር እያፋቻልኩ መሆኔን

ስለማውቅ ይቅርታ እጠይቃለሁ። በዚህች ጦማር ያቀረብኩትን እንዲያረመልኝም በትህትና እየጠየኩ ሐተታየን እቀጥላለሁ።

በአንድማታው ት/ቤት በነበርኩበት ወቅት ትኩረቴ በአንድምታው ትርጓሜ ላይ ቢሆንም ከጎጃም ወደ ደብረ ሊባኖስ ለአንድምታው ትምህርት ስሄድ የሸጉኝ የቅኔ መምህራን “በገዳሙ ካሉት ቅኔ ከሚዘረፍባቸው ግሥ ከሚገሰስባቸው የቅኔ አገባቦች ከሚተነተኑባቸው ጉባዔ ቤቶች እግሮችህ እንዳያነቀሉ ብለው መከራኝ። ከቅኔ ጉባዔ ቤቶች መራቅ ከደመና የሚወርደውን ዝናብ ከራስ እያከንባለህ ወደ መሬት እንደሚደፋው ገሳ (የዝናም ልብስ) ከመምህራን የሚጎርፈውን ትምህርት ጭንቅላትን ሳይነካ ከመሬት እንዲፈስ ያደርጋል” ብለው የሰጡኝን ምክር ተቀብሮ ደብረ ሊባኖስ በቆየሁባቸው ዓመታት ቀን ቀን ያንድምታውን ትምህርት እየተከታተልኩ ማታ ማታ ከቅኔ ትምህርት ጉባዔ አልተለየሁም ነበር።

በገዳም ውስጥ በተለያዩ መያወሾች ጉባኤ ዘርግተው የሚያስተምሩ አባቶች ብቻ የሚሳተፉበት በየኔታ ፍስሐ ዘልቱት ልሳኑ ቤት፤ በራሳቸው በየኔታ ፍስሐ የምትመራ ምሥጢር ማደላደል በሚባል ስም በየሳምንቱ ዐርብ ከሰዓት በኋላ የሚያካያሄዱት ጉባዔ ነበረቻቸው።

በጉባዔዋ ተሳታፊወች ሊቃውንት አበው መካከል በተለያዩ የቅኔ ስልቶች ሊቅነታቸው የታወቁ ሁለት ዐይነ ስውራን መምህራን ነበሩ። ሁለቱንም መምህራን ከሚኖሩባቸው ቤቶች እየመራሁ ወደ ጉባዔዋ ቤት እወስዳቸው ነበር። ጎዳና በሚባለው የቅኔ እውቀት ተጠያቂ የነበሩት የኔታ ዓምዴ ከገዳሙ ማእከል ራቅ ብለው ፍኖተ ጽድቅ (ውሻ ገደል) አካባቢ ይኖሩ ነበር። በሰምና ወርቅ እና ሠረዝ ለሚባሉት የቅኔ መያወሾች ተጠያቂ የነበሩት የኔታ እንዳርጌ የአዲስ አበባ ባለሀብቶች በገዳሙ ክልል ውስጥ የሰሩትን አዳራሻ ለቅኔ ትምህርት መስጫ አድርገው በታዛ ይኖሩ ነበር። ወደየ ቤታቸው ለመመለስ ጉባያቸውን እስኪጨርሱ በነበረኝ ቆይታየ በሚነጋገሩባቸው እሴቶች ላይ የሚለዋወጧቸውን ሐሳቦች በሰምናወርቅ ድርብርብ ሐተታወች እያሰናሰሉ ሲቋጫቸው እሰማ አዳምጥ ነበር።

ለመወያየት የሚጠቅሷቸውን እሴቶች በሰምናወርቅ እያሳሳቡና እያንተቱ ትንታኔያቸውን የሚያሰናሰሉበት ፈሊጥ ወደ አስኳላው ትምህርት መጥቼ በወስድኳቸው ኮርሶች ፈረንጆቹ በAntiquity እና በModernity (በቀደምትና በደሕርት) እያሰናሰሉ ከሚተነተኑባት ፈሊጥ ጋራ ተመሳሳይነት እንዳላት ተረዳሁ። ከዚህ ቀጥሎ ወደ ሰንሰላዊት ሰምናወርቅ ቅኔያችን እሻገራለሁ።

ሰንሰላታዊት ሰምና ወርቅ ቅኔያችን “Oral Literature”

በደብረ ሊባኖስ ገዳም የነበሩት ምሥጢር ማደላደል በተባሉት ቤተ ጉባዔ ይሰበሰቡ ከነበሩት ሊቃውንት አባቶች እንደ ሰማሁት ሰምናወርቅ ቅኔ ከፈጣሪ ወደሰው ወርዷል። በ Oral literature የምትፈረጀው የሰምናወርቅ ቅኔያችን ጀማሪውና ዘራፊው እግዚአብሔር ነው። በእግዚአብሔር ተዘርፈው “እም ኅብ አልቦ ኅብ ቦ” የመጡት ፍጥረታት የእግዚአብሔር ሰምናወርቅ ቅኔ ናቸው።

በመጀመሪያ ይህችን ዓለም በውስጠ ወይራ በውስጠዝ ጎዳናና ሠረዝ ቅኔ ፈጥሮ የቅኔ ምንጭ አድርጎ የፈጠራትን ዓለም አብጃት ተቀኛት ብሎ ነፍሱን ወርቅ ቁሳካላዊ ሥጋውን ሰም አርጎ ሰውን በመፍጠር የቅኔ ተማሪው አድርጎታል አብሉዲስ የተባለው ሊቅ “ንታመን በፍጡር በተዋህዶት ፈጣሪ ምስሌሁ ሰብ ኅብረ ፈጥረ ምስለ ፍጡር። ኮነ አሐደ ሕላዊ ጽኑዐ በአሐዱ አካል። ወእኮ በክልኤ ሕላዊ” (ሃይማኖት አበው 39:23 - 14) እንዳለው በነፍስ በሥጋው ሰምና ወርቅ ሆኖ የተፈጠረ ሰው ወርቅነቱን አጥቶ በሰምነቱ ሲቀልጥ ክርስቶስ መልሶ የሰራው መለኮቱን ወርቅ ከቅድስት ድንግል ማርያም የነሳትን ትስብእ ሰም አርጎ በተዋህዶ ነው።

ሰምና ወርቅ ቅኔያቸውን እንደ ኢትዮጵያውያን ሊቃውንት የእምነታቸው መተርጎሚያ ባያደርጉትም ኢትዮጵያ የምትጋራቸው የጥንት ሰዎች አካባቢያቸውን ይገልጹበት ነበር። በግሪክና በሌሎችም አካባቢ ከተሞች አርዮስፋኅስ በሚባል ጉባኤ የቅኔው ትምህርት ይካሄድ ነበር። በባቢሎንና በአካባቢው ከተሞችም ሰምና ወርቅ ወይም ውስጠዝ ወይም ውስጠ ወይራ ወይም ጎዳና ወይም ሠረዝ ከሚባሉት ከቅኔ ዓይነቶች የቱ የቅኔ ዓይነት በየት አካባቢ ይሰጥ እንደነበረ ተለይቶ ባይታወቅም፤ አሁን በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታዛወች በመካሄድ ያሉት የቅኔ ዓይነቶች ይካሄዱ ነበር።

ሰምና ወርቅ ቅኔ ቆጥሮ የተቀኘ ሁሉ የቅኔ ፊደል ቆጠረ እንጂ ቅኔ እውቋል አይባልም። እንደ ሰው ቅኔ እውቀት የሚባለው የቅኔ መጻሕፍት ተብለው በተለይም እንደ ኢየሱስ ያሉትን መጻሕፍት ይዘታቸውን እድቅቆ መማርና ሥረወ ነገራቸውን መረዳት አለበት ይላሉ። ኢየሱስን እንደማሳያ አርገው ይጠቅሱታል።

ኢየሱስ ከሊቃውንቱ አንዱ ነበረ። በታመመ ጊዜ ሊጠይቁት ሊያጽናኑት ከየቦታቸው ወደሱ የሄዱት ሰፋር ኤልፋዝ በልዳዶስና ኢሊሁ ተብለው የተጠቀሱት አቻወቹ የቅኔ ሊቃውንት ፈላስፎች ናቸው። የፍልስፋናቸው አካሄድ ወደ agnosticism የተጠጋ ነበር። የኢየሱስ ጥበብ ግን በፈጣሪ ሕልውና የተደገፈ ስለነበረ፣ አቻወቹ በራሳቸው ፍልስፍና ብቻ በመመራት ኢየሱስን ተገዳደሩት። ይሁን እንጂ በፈጣሪ የተደገፈው የኢየሱስ ቅኔ ነጥቆ ወጣ። የነበልዳዶስ ፍልስፍናና ምክር እንኳን ለኢየሱስ ለራሳቸውም አልጠቀማቸውም። በኢየሱስ እግር ስር ከመበርከክ አላዳናቸውም። በነፍሱና በሥጋው ሰምና ወርቅነት ላይ የተመሰረተው የኢየሱስ ቅኔ፣ እስኪሞት ድረስ በሰምና ወርቅነት ማለትም በሞራልና በቁስአካል ጸጋ ምድራዊ ዘመኑን ፈጸመው (ኢየሱስ 42:7 - 17) ።

ነቢዩ ዮናታን ንጉሥ ዳዊትን ይግባኝ የሌለው ሞት በራሱ እንዲፈርድ ያንበረከከው በሰምና ወርቅ ቅኔው ነበር። ዳዊት የኦርዮንን ሚስት ስለፈለገ ማንም አያውቅብኝም ብሎ በሴራ ኦርዮንን አስገደለው። ነቢይ ዮናታን የኦርዮንን ሚስት በተዘረፈች በግ ንጉሥ ዳዊትን በዘራፊው ግፈኛ መስሎ በተቀኘው ሰምና ወርቅ ቅኔ ራሱን ዳዊትን አስቆጥቶ የሞት ፍርድ በራሱ ላይ እንዲፈርድ ያደረገው በሰምና ወርቅ ቅኔ ነበር። ንጉሥ ዳዊት በራሱ ላይ ተፈጽሞ የሚቆም ፍርድ ብቻ አለነበረም የፈረደው። ፍርዱ በሌላ ሰው ላይ የሚወድቅ መስሎት “ይህን ያደረገ ሰው ሞት ይገባዋል” ካለ በኋላ የገዳዩን ደብዛ ጭራሽ ለማጥፋት “ስለታረድቸውም በግ አራት እጥፍ መክፈል አለበት” (6) ብሎ የፍርዱን ሽክም እጅግ አከበደው። ዮናታንም “ያ ይህን ከባድ ፍርድ ያከበደክበት ሰው አንተነህ! ብሎ የፍርዱን ጽዋ ዳዊትን ከጋተው በኋል፤ ዳዊት በፈረደበት ልክ የራሱን መንግሥት ደብዛ የሚያጠፋ “ሰይፍ ለዘላለም ከቤትህ አይርቅም” (2ኛ ሳሙ 12:10) የሚለው መርገም ከነቢዩ ዮናታን እንደበት ተሰነዘረበት።

ከላይ ከተጠቀሱት የቅኔ አይነቶች የትኛው እንደነበረ ባይታወቅም ሙሴ ወደ ፈርዶን ቤተ መንግሥት ተወስዶ ባደገበት ዘመን በግሪክ በሮም በክሊዳውያን ይካሄድ የነበረው በፈላን ቤተ መንግሥት ይሰጥ ስለነበረ እንደ ቤተ መንግሥት ልጅነቱ እድሉገጥሞት ከግብጽ ወደ ምድያም ተሰዶ እስከሄደበት ዘመን ለ40 ዓመት ተማረው። በዚህም ሳይወሰን ፤ ምድያም በምትባለው ከተማ በስደት ሄዶ ዮቶር ከሚባለው ኢትዮጵያዊ ሊቅ ተጠግቶ የኖረበትን 40 ዓመት ቅኔ በመማር ተጠቅሞበታል።

ቅኔው በተላላቅ ከተሞች የማመለኪያ እና አብዮተ መንግስታት ታዛወች ይካሄድ እንደነበረ በመጽሐፈ ዳንኤል ተገልጧል። ናቡከደነጾር የማረካቸው ወጣቶች የነበራቸው እውቀት በፍሮን ቤተ መንግሥት ከነበረው ጋራ ተመሳሳይ መሆኑ ባይረጋገጥም። ወጣቶቹ አገራቸው በተማሩት ብቻ ለአመራር ስለማያበቃቸው የባቢሎንን ቅኔ እንዲማሩ ናቡከደነጾር አዟል (ዳንኤል 3-5) ወጣቶችም “ጥበብና ኃይል ለእርሱ ነውና ነገሥታትን ያፈልሳል ያስነሳል ጥበብን ለጠቢባብ እውቀትንም ለአስተዋዮች ይሰጣል” (ዳንኤል 2:20) ብለው የቅኔ ምንጭ አምላክ መሆኑን እየገለጹ የባቢሎናውያንን ግብዝነት በማውገዝ መፈክር እሰምተውበታል።

ስለ ቅኔም ሆነ ስለተለያዩ የፍልስፍና ዓይነቶች የተጻፉባቸው የሚጠቀሱ ሌሎች መጻሕፍት ቢኖሩም፣ ኢትዮጵያውያን ሊቃውንት የበለጠ የሚያተኩሩት ከብሉይትና ከሐዲሳት በሚያገኙቸው ምልክቶች ላይ ነው። ከሚጠቅሷቸው ምልክቶች መካከልም የመጀመሪያወቹን ክርስቲያኖች የተገዳደሯቸው ናቸው። በክርስትና ይሰበክ የነበረው ዘላለማዊ ሕይወት አጥብቀው ይቃወሙ የነበሩት ለኦሪቱ እምነት ጠበቆች ጸሐፍትና ፈረሳውያን ብቻ አልነበሩም። በየቤተ ምክራቡ ታዛ በነበሩት ጉባኤ ቤቶች እየተሰበሰቡ ስለ አገር ስለ ሕብረተ ሰብ በቅኔያቸው የሚነጋገሩ መምህራንና ተማሪዎች እንደነበሩ ከሚያስረዱት አንዱ የክርስትናው መጽሐፍ ነው።

ክርስትና በየቤተ ምክራቡ እየሰረሰረ ሲገባ ዓለምን ከሚረዱበት ቅኔያቸው ጋራ ስለተጋጨባቸው ክርስትናን አጥብቀው የተቃወሙት የኢየሱስን ሳይሆን የነበልዳዶስን ቅኔ የተማሩ ነበሩ። እንዚህን ምሁራን ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ ቦታ እንዲሄዱ

ያደረጋቸው የሚከሰተውን ሁሉ ትርክት በቀላሉ አለመቀበላቸው ነበር። የመጀመሪያውን ክርስቲያን ቅዱስ እስጢፋኖስን የገጠመው ተግዳሮት በአካባቢ በነበረችው ቤተ ምክራብ እየተሰበሰቡ ይወያዩ የነበሩ በቅኔ

ምርምራቸው በዘመናቸው የሚካሄደውን ፖለቲካና የተከሰተውን ክርስትናን ጭምር በቀላሉ አለመቀበላቸው ነው።

ጠ/ሚኒስቴር ዓቢይ ምእመናንን ያስፈጁባቸውን ተኩላዎች ሰብስበው በበጎች መስለው እየጎተቱ የጠፉ በጎች እመጣሁልዎ ብለው ወደ ፓትርያርኩ ሲወስዱ፡ ፓትርያርኩ “በጎችማ አይደሉም። ተኩላዎች ናቸው” እርሱም ተኩላዎችን በጎች ብለው መሰየመዎ ትክክል አይደሉም” ማለት ሲገባቸው የተነገራቸውንም የቀረቡላቸውንም ተቀብለው ማጽደቃቸው ጠቅላይ ሚኒስቴሩ በሚመሩት መንግሥትም ራሳቸው በሚመሯት ቤተ ክርስቲያንም “ሰይፍ ለዘላለም ከቤትህ አይርቅም” የሚለውን መርገም አስከተለ።

የዘመኑን ፖለቲከኞችን የሚመስሉ “የነጻ እውጭዎች በተባሉት ምክራብ ከቀሬናና ከእስክንድርያም ከኪልቅያም ከእስያም (የሐዋርያት ሥራ 6:9) የሚሰበሰቡ ነበሩ። ከተጠቀሱት አገሮቻቸው በፖለቲካ ተሰደው እንዴት ነጻ እንደሚወጡ ይወያዩ ነበር። እስጢፋኖስን የተገዳደሩት እነዚህ የፖለቲካ ስደተኞችሲሆኑ ለኦሪቱ እምነት ጠበቆች የነበሩትን ጸሐፍት ፈረሳውያንን እንሳስተው እስጢፋኖስን ያስገደሉት የጊዜውን ፖለቲካ በቅኔ ስልታቸው የሚመራመሩ ነበሩ። (የሐዋርያት ሥራ 7:57 - 59)

ቅዱስ ጳውሎስንም የተቃወሙት “ወቦ እምውስተ ጠቢባን እለ እምትምህርተ ኢፊቆሮስ ወካልዐን ይሰመዩ ረቃይያን እለ የሀዝወ ወመንፈቆሙ ይብሉ ምንተ ይፈቅድ ዝ ዘራኤ ነቢብ ወካልዐን ይቤሉ ትምህርተ አምላክ ሐዲስ ይሚህር እስመ ሰበክ ሎሙ በእንተ ኢየሱስ ወትንሣኤሁ እሙታን (የሐዋርያት ሥራ 17:18) እንዳለው፡ የክርስቶስን አምላክነቱንና ከሙታን ተለይቶ መነሳቱን በራሳቸው ፍልስፍና እየለኩ ስለተጋጨባቸው የተገዳደሩት በዚያው በቅኔው ስልት የዘመናቸውን ሁኔታ በመቃኘት ላይ የነበሩ

ምሐራን ነበሩ። በየአደባባዩ በየፍርድ ቤቱ በነቅዱስ ጳውሎስ ላይ ምስክር እየሆኑ ቀረቡ። በቅዱስ ጳውሎስ ንግግር እየተማርኩ አዲሱን የክርስትናን ትምህርት የተቀበሉ ዲዮናስዮስና ድማርስ የሚባሉም እንደነበሩ ተመዝግቧል። (የሐዋርያት ሥራ 17:34)

በአርዮስፋጎስና በክለዳውያን ፍልስፍና የሰለጠኑት እነሱ አካባቢያቸውን ከሚከተረጉሙበት ለየት ያለውን የክርስትናን ሐሳብ ለመቀበል ፈቃደኞች ባለመሆናቸው ቅዱስ ጳውሎስን ተቃወሙት። “ወቆመ ጳውልስ ውስተ አርዮስፋጎስ ወይቤሎሙ እንትሙ ሰብእ አቴና እሬእየክሙ ተኡቡዱ በኩሉ እንዲል፡ ከሌሎች ሐዋርያት ይልቅ የሕግና የቅኔ ምሁር ስለነበረ ቅዱስ ጳውሎስ ታገላቸው (1ኛ ቆሮ 1:18 - 28) በእግዚአብሔር ላይ ከነበረው ፍጹም እምነቱ ጋራ ሙሴን ያጠነከረውና በአሸናፊነት እንዲዘልቅ ያደረገው ከነ ዮቶር የቀሰመው እውቀት እንደነበር እነ ቅዱስ ጳውሎስንም ሳይበገሩ ተልእኳቸውን እንዲወጡ የረዳቸው በ antiquity - modernity እየተጓተተ ከኛ ደርሶ የምንማረው ሰምና ወርቅ ቅኔ ነው። ሰምና ወርቅ ቅኔያችን ከነፍስና ከሥጋችን ውህደት ተነስታ የባልንና የሚስትን ጥምረት መሰረት በማድረግ ከቤተ ሰብ ወደ ጠቅላላ ብሔረሰብ በመሻገር ኢትዮጵያዊነትን የምታስተምር ከዘመናችን ሲኖሩስና ከትውልዱ የተሰወርች ረቂቅ ምሥጢር ናት።

ቅኔያችን ኢትዮጵያውነትን የምታስተምር ከዘመኑ ትውልድ የተሰወርች ረቂቅ ምሥጢር ናት።

ኢትዮጵያዊ ሕብርነታችን እንደተገነባባት እንደኛ ቅኔ “lens of binary opposition” ተብላ ለንጽጽር የተጠቀሰችው የደርዳ ስልት፡ የፈረንሳይ ሕብረተሰብ የተገነባበት አይመስለኝም። “lens of Derrida’s binary of opposition” የሚለው የደርዳ ሀሳብ ከኛ ቅኔ ቀመር ጋራ ተቀራራቢነት ያለው ቢመስልም፡ እንደኛ ቅኔ ከነፍስና ከሥጋ ተነስቶ እስከ ማህበራዊ ትስስር ዘልቆ የሚሄድ አይመስለኝም። አባቶቻችን የሰምና ወርቅ ቅኔን ሂደት በብዙ ምሳሌ ይገልጹታል።

የባለቅኔን ራስ ከሴት ማሕጸን ጋራ ቅኔን ከጽንሰ ጋራ እያነጻጸሩ፤ የቅኔን አካላዊ ጥንቅር ይገልጹታል። የእናት ሰፋድል ከውጭ የሚቀበለውን የወንድ ዘር ከራሱ እንቁላል ጋራ አዋህዶ፤ አርግዞ ያልነበረ አካል በመውለድ ለህብረተ ሰቡ እንደሚያቀብል ባለ ቅኔም ከህብረተ ሰቡና አካባቢው የሚነጸባረቁትን ክስተቶች ተቀብሎ ከራሱ ሐሳብጋራ አዋህዶ አዲስ አሳብለሕብረተሰብ ያቀርባል። የተረገዘ ጽንሰ ለመወለድ የናቱን ፈቃድ አይጠይቅም።

በባለ ቅኔ ራስ የተጸነሰ ሀሳብም ፈንቅሎ ለመውጣት የባለቅኔውን ፈቃድ አይጠይቅም። በዚህ ሂደት የሚከናወነውን በጽሑፍ ገልጦ ለማሳየት እቅም እንደሚጠይቅ የቀረበውን አንብቦ ለመረዳት ደግሞ የበለጠ እቅም ይጠይቃል። በጽሑፍ ለመግለጽ እቅሜን ፈትኖታል። አንብቦም ለመረዳት እንባቢን እንደሚፈትን እረዳለሁ። አማራጭ የለምና ለምሳሌ ያህል በዚህ መጽሐፍ በተጠቀሰችው ጉባዔ ቃና በኩል ወደ ጥልቁ ቅኔያችን ሰምጩ እገባለሁ።

“ለጽብሕ ሞት ጸዋሚ መላክ ሰማይ ኃይል፡

ጽብሕ ሞት እስመ ተሠርዐት በሥጋ” የምትል ጉባዔ ቃና በመጽሐፉ ተጠቅሳ አይቻለሁ። ምዕ 2

ቅኔዋ የሕብረተሰብን ውጥን የምትገልጽ ጥሩ ሰምና ወቅር ናት። በአራት ሐረጎች ላይ ተመስርታ ጋ በተባለችው ፊደል በሚያልቁ ሁለት ስንኞች ቤት የምትገጥም ናት። የመጀመሪያዋ ስንኝ በ ኃይል ግሥ አልቃለች። ሁለተኛው ስንኝ ጋ በተባለች ፊደል ባለቀችው በሥጋ ቤት ተሰርታለች። ሁለቱም ስንኞች ሰምና ወርቅ ሆነው በጋ ፊደል ገጥመዋል። ቤት ሰርተዋል።የሀበረተሰብ ውጥን ሆነዋል።

መላኩና ጸዋሚው ሰው ሰምና ወርቅ ሆነው በገቢርነት (active) ቀርበዋል። ወጥና ሞት ሰም ሆነው በተገብርነት (passive) ቀርበዋል። “ተሠርእ” የምትለው ግሥ በሕብርነት ሞትንና ወጥን ያቆላለፍች ማሰሪያ ግሥ ናት። ኦርቶዶክሳዊ ክርስቲያን በጾም ወቅት በሥጋ የተሰራ ወጥ አይቀምስም። ሞት የተሰራው ለሥጋ ለባሽ ስለሆነ መላኩ ሞትን አይቀምስም ማለት ነው። የማይገናኙት ሞትና ወጥ የተቆላለፉበት ፈሊጥ “lense of Derrida’s binary opposition” ተብሎ የተገለጸው ደርዳላ ከተባለው ፈርንሳዊው ፈሊጥ ጋራ ይቀራረባል።

በአራት ሐረጎች ተመስርታ በሁለት ግጥሞች ቤት በመምታት(በመግጠም) የተዋቀረችው ጉባዔ ቃና የሕብረተሰብ መነሻ የሆነችውን የአንዲትን ቤት (ጎጆ) ትወክላለች። በአንዲት ቤት ወይም ጎጆ ተጋብተው በባልና ሚስትነት ተጋጥመው በጋብቻ እንድ ላይ የሚኖሩባትን ቤት ሰርተው በሰምና ወርቅነት ተጣምረው መኖራቸውን ታሳያለች።

ጉባዔ ቃና ቅኔ ስታድግና ስትሰፋ ከሁለት ግጥምነት ወደ ስምንት ግጥምነት፡ ከአራት ሐረጎች ወደ 16 ሐረጎች ዘልቃ ትሄዳለች። ስሟም ተለውጦ መወደስ ትሆናለች። በነፍሷ ወርቅ በሥጋዋ ሰም ሆና የተሠራችው ሚስት እሷነቷን ይዛ፡ በነፍሱ ወርቅ በሥጋው ሰም ሆና የተፈጠረው ባልም እሱነቱን ይዞ ሲገናኙ ሰምናወርቅ ይሆናሉ። ከነሱ የሚወለደው ልጅ የሁሉንም ሰምና ወርቅነት ሰውነት ይዞ ወላጆቹን ሕብር ያደርጋቸዋል።

በአራት ሐረጎች በሁለት ግጥሞች የተዋቀረችው ሰምና ወርቅ ጉባዔ ቃና፡ አድጋና ስፍታ በ 16 ሐረጎች ላይ ተመሥርታ በ8 ቤቶች ተጋጥማ እንድምትቀመረው መወደስ ቅኔ፡ ከጽንፍ እስከ ጽንፍ በኢትዮጵያ ምድር የሚኖረው ዜጋ ሁሉ ከሁለት ባልና ሚስት ጥምረት ግጥም ከምትሰራ ቤት ተነስቶ፡ ከሚስት እናትና አባትም ከፍ ሲል ወንድና ሴት አያቶችና እንዲሁም ከባል እናትና አባት ከፍ ሲል ከባል ወንድና ሴት አያቶችና ቅድመ አያቶች ሐረግ እየተሳሰረ በመስፋት ከጽንፍ እስከ ጽንፍ ያለው ሁሉ ዜጋ በሥጋ በደምና በአጥንት መተሳሰሩን ያሳያል። ይህም ማለት መላው ሕብረተ ሰብ እንድ መወደስ ቅኔ ሆኗል ማለት ነው።

በብዙሐኑ የምትታወቀው የጉባዔ ቃናዋ ቅኔያችን ይዘት ወደመወደስ ሲሻገር ድርብርብነቱን እየላጡ ለማላቀቅ “ከመ ቅርፍተ ስጉረድ” ማለት እንደ ቀይ ሽንክርት አሰልች ይሆናል። Antiquity nmodernity ውስጥ እንዳለና modernity n antiquity ውስጥ ህልውናትን እንደሚወራረሱ፡ በኢትዮጵያ ምድር የሚኖሩትም ማለትም፡ ትግሬ በአማራው፤ በአፋሩ በኦሮሞው በጉራጌውና በሌላው አማራውም በትግሬው በአፋሩ በሱማሌው በኦሮሞው በጉራጌና በቀሩት ሁሉ ሕዳጣን ዜጎች ተሠራርጓል። ሌሎችም ሕዳጣን ጎሳወች በአማራው በኦሮሞው በትግሬው ባፋሩና ደም ሥጋና አጥንት በተደራረበ በሰምና ወርቅ ቅኔ ተጋግረዋል።

በጀነራል ውንጌትና በወይዘር ስሑን መምህራን የተመረዙ ያስኳላ ተማሪወች “ብሔር ብሄረ ሰቦች ሕዝቦች” እያሉ በሰምና ወርቅነት ተደራርቦ የተሰራውን ሕዝብ በግድ እየፈለቀቁና እየለያዩ እስከበተኑትና ኢትዮጵያንም እስከከፋፈሏት ድረስ በአዘቦት በዓላት በዘፈን በእንጉርጉሮ በቀረርቶ በሐዘን በደስታ በሰርግ በክርስትና በልቅሶ ከሕዝቡ የሚሰሙት ሁሉ ሕብረተ ሰባዊ ሰምና ወርቅነት ነበር።

በአለንበት ዘመን በአንድነት በመቆም የሰምና ወርቅ እሴቶችን ለህዝብ ክርስቲያኑና ለቤተ እስራኤል

ማስተማር የሚገባቸው የቤተ ምክራብ ረቢዎች የእግዚአብሔርን በረከት ወደ ሕዝብ የማሻጋረ ብቃት የሌላቸው አቡኖች፡ ከሰምና ወርቁ ቅኔ የራቁ በመሆናቸው የግዕዝን ፊደል በሚንቁ፤ የላቲኑን ፊደል በሚያደንቁ፤ እርቶ ዶክስ ክርስቲያኖችና ቤተ እስራኤሎች በሚገናኙባቸው እሴቶች ላይ በሚሳለቁ ወራሪዎች ኢትዮጵያ ስትወረር እነሱም አብረው የሚወሩና የሚሳለቁ ሆኑ።

ኢትዮጵያዊቷ ሰምና ወርቁ ቅኔ የተሰወረችበት የዚህ ዘመን ፖለቲከኞች፡ ኢየሱስን ሊያጽናኑት ከየቦታቸው ወደ ኢየሱስ የሄዱትን የሶፋርን የኤልፋዝን የበልዳዶስንና የኢሊሁን በ agnosticism የተመሰረተውን ቅኔ የተቀኙ መሰሉ። በዚህ ዓይነት ቅኔያቸው ኢየሱስን ሊረዱት ቀርቶ ራሳቸው በኢየሱስ በታች እንደወደቁ የዘመናችን ኢሊቶችም በ agnosticism ላይ በተመሰረተው ቅኔያቸው ኢትዮጵያን ሊያድኑ ይቅርና ራሳቸው እህታችን ጄጂ ሽባባው በተመራቸው ቅኔ ሥር ወደቁ።

ጄጂ “ከመ ፋዳ ቀጢን” በተባለው ድምጹ የተመራቸው ባለ ቅኔ ጄጂን ተመሪ የኢትዮጵያን ሕዝብ ጭንቅላት አውደ ምህረት አደረገው። በዚህ ዘመን ያለን ቁሶች መቀኘት ቀርቶ መረዳት የማይችል ስለሆነበት ቅኔውን ከቅኔ ማህሌት አውጥቶ ራሱን መሪ ጄጂን ተመሪ አድርጎ አቀረበው።

በጄጂ ቅላጼ የቀረበው ቅኔ ዘመን የማያሸረው ነው። የዘመናችን ሲኖዶስም የፖለቲካ ሰዎችም እፋቸውን ዘግተው ከ ጄጂ ሽባባው እግር ስር ቁጭ ብለው

“ቅኑት ባለቅኔ ቅኔ የተቀኘው
ወርቁን በሰሙ ላይ ደራርቦ ጋገረው”

ብላ የምታንጎራገረውን ቢያዳምጡ ከኢትዮጵያ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን አመራርና ከኢትዮጵያውነት ፖለቲካ ምን ያህል ኋላ ቀሮች መሆናቸው እንዲታዘቡ ይረዳቸዋል ብየ እገምታለሁ።

አለቃ አስረስ የኔ ሰው “Language is an Image, and an Image is a language, a language is a Fidel. Fidele is a statue, a statue is a Fidel. Fidele is a father and a Father is a Fidel. Fidel is national symbol. National symbol is source of pride” (ሰላማዊት፡-27) ብለው የቋንቋችንና የፊደላችን እሴትነት የገለጹበት ፈሊጥ ከብዙ መንገድ ቅኔዎቻችን መካከል ሠረዝ የሚባለውን ቅኔ ይመስላል” ብየ ነበር። ከግዕዙ ቅኔ የተወረሱ ኢትዮጵያዊነትን አሰናስለው የያዙ ሲነገሩ የማይሰሙ የዘመኑ ፖለቲከኞች የበጣጠሷቸው የአለቃ አስረስን ፈሊጥ የሚያንጸባርቁ እሴቶች በአማረኛ ቋንቋችን አሉ እንመልከታቸው።

ባለ፤ ደም፤ ጋራ፤ አምጣ፤ ቤትና አገር የተባሉት ስድስት ቃላት ናቸው።

አምስቱ ቃላት፡ በኛ አገባብ የምንላትን በእግሊዘኛ article የምትመስለውን “ባለ” የምንላትን እየተንተራሱ ኢትዮጵያዊት ሕብርነታችንን የሚገልጹ ናቸው። እነዚህ አምስቱ እሴቶች በአስኳላ ተማሪዎች የፈረሱ ሲሆኑ የአስኳላ ተማሪዎች ምን አፈረሳችሁ? ተብለው ቢጠቁ እንኳ ያፈረሷቸው በእነዚህ በአምስቱ ቃላት ላይ የተመሰረቱት ትርጉሞች መሆናቸውን አያውቁም።

ዝርዝር ትርጉማቸው እንደሚከተለው ነው።
ባለ፡ደም፡ እያንዳንዱ ዜጋ ለሁሉም ዜጋ ባለ ደም ነው።

ሁሉም ዜጋ ለእያንዳንዱ ዜጋ ባለ ደም ነው። የግል የሆነ ደም የለም። ሁሉም በደም ተቀላቅሏል። ያልተቀላቀለ ንጽሕ ደም የለም። የአስኳላው ተማሪ ግን ትርጉሙን ገልብጦ በግድያ የሚፈላለግ በጠላትነት ገለበጠው።

ባለ፡ጋራ እያንዳንዱ ዜጋ ደምን ቤትን ንብረትን አገርን ይጋራል። ማለትም የግሉ የሁሉም ነው። የሁሉም የሱ ነው። የአስኳላው ተማሪ መገዳደል መካከድን መዋሸትን መጋራት አድርጎ ገለበጠው።

ባለ፡አምጣ እያንዳንዱ ዜጋ ለሁሉም ዜጋ ባለአምጣ ነው። እንዲሁ ላንዱ የሚያመጣለት የሚሰጣጣው

የሚቀበለው የሚዋዋሰው ነገር አለው። የአስኳላው ተማሪ በጠላትነት ፈረጀው።

ባለቤት እያንዳንዱ ዜጋ ከጽንፍ እስከ ጽንፍ በየደረሰበት ቤት እየሰራ ባለቤት ነው። ቤተ የእግዚአብሔር ነው። የአስኳላው ተማሪ ሞኝነት አደረገው።

ባለቤት እያንዳንዱ ዜጋ ከጽንፍ እስከ ጽንፍ ላለቸው አገር ባለ አገር ነው። የአስኳላው ተማሪ ራሱን ከተሟ እያደረገ የቀረውን ሕዝብ ኋላ ቀር አድርጎ ለመግለጽ ባላአገር አለው። “ብሔር ብሔር ሰቦች፤ ሕዝቦች” እያለ በፈጠረው ትርክት ራሱን ካገር ባለቤትነት ቆርጦ ከሕብረተ ሰቡ ራሱን አገለለ።

ከላይ “ወቅታውያን መነጋገሪያ የሆኑት “እርብርኝነታና ፋኖነት በጊዜና በእጋጣሚ ሕዝባዊ ኩነት ተጽንሰው የሚወለዱ ናቸው” እንዳልኩት። ኢትዮጵያዊ እርባኝነትና ፋኖነት ከሕብረተሰቡ የሚፈልቁት እነዚህ በአምስቱ ቃላት የተዘረዘሩት እሴቶች በጠላት ሲበጣጠሱ፤ አፍራሾችን ተዋግቶ እሸንፎ ሕብረተሰቡን በነዚህ እሴቶች መልሶ ለማስተሳሰር ነው። የአምስቱ እሴቶች መፍረስ ጽንሰ የሚወልዳቸውን እርባኝነትና ፋኖነትን ቀጥለን እንመልከት።

ኢትዮጵያዊ እርባኝነት (ፋኖነት) “Oral and material culture”

ፈንታሁን መላኩ ሲሳይ በዚህ መጽሐፍ ውስጥ (ምዕ 5) “The Maccabean revolt impacted Christians who experienced operation and religious persecution under political and religious forces” (p. 83) እንዳሉት መቃብያን የወደቃባቸውን ጭቆና ከላያቸው ለማስወገድ ያካሄዱትን መፋለም ቤተ እስራኤልና ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች የደረሰባቸውን ወረራና ጭቆና ከሚያሰውግዳባቸው ምሳሌ እንዲ አድርገው ተጠቅመውበታል።

መቃብያን በኃይልም የነገር መወደድ ነበራቸው። ከሁሉም የምትበልጥ የልቡና ደም ግባት ነበራቸው። ኃይል ሊቋቋማቸው ያልቻለ እርባኞች ናቸው። ጠላት ሊገላቸው ሲል ወደ ተራራ እያመለጡ ተዋጉ። በነሱ ምክንያት ካላመጣችሁ እየተባለ ህዝብ የሚጭነቅባቸው ነበሩ። (መቃ፡2፡1-14) በንጉሥ ቅጣት ያልተበገሩ (መቃ፡3፡3) “ለእውቀትህ ማነስና ስለ ልቡናህ ድንቁርና የኛን ሞራል ታየህ። የገደልክን መስለህ ነበር ግን ደህንነትን አዘጋጅህልን” (መቃ፡4፡16) ይሉ ነበር። የዚህ ስነባህርያ ምሳሌ እርባኝነትና ፋኖነት ከሌሎች እሴቶች ጋራ ወደ ኢትዮጵያውያ ተሻግሯል።

ኢትዮጵያውያን እርባኞች ወይም ፋኖዎች ከዚህ በታች የተገለጸውን የመቃብያንን ባህርይ የተላበሱ ናቸው። “ወሰባ ፈቀዱ የእነዝወሙ ለእሉ ቅዱሳን እምሰጡ እምእዴሆሙ ወእልቦ ዘነከሩሙ ወሓሩ እንዘ ይጸውሩ ነዋየ ሐቅሎሙ። እስመ እሙንቱ ወራዙት ጽኑኦን ወጎያላን ፈድፋደ” (1ኛ መቃ 2፡7) ጠላት ሊይዛቸው ከዘረጋባቸው ወጥመድ አመለጡ። መሳሪያቸውን እየመዘዙ ሸፈቱ። በእርብርኝነት መካከል በስም አጠራራቸው በጀግንነታቸው የታወቁ እርባኞች ነበሩ። “ወባ እምኒሆሙ በውስተ ቀትል ዘይቀትል ምዕተ በእሐቱ ጊዜ በእሐዱ ሰይፍ ወከመዝ ስሞሙውንዲዎቶሙኒ ዝከር በኩሉ ምድረ ሞሐብ ወከለዳውያን” (1ኛ መቃ 2፡10) እርባኝነትን በተራራ በሸለቆ ተለማመዱ። “ወዓዲ መንክር ሥነ ላሕዮሙ ወምኩሉስ ዝይኒይስ ሥነ ልቦሙ በእንተ ዘእምለክዎ ለእግዚ ወኢፈርህዎ ለሞት” (መቃ 2 ፡12) እምነታቸውን ቆራጥነታቸውን ደም ግባት ማለትም (የሕሊና ውበት) “ጨቋኞችን እምቢ እንድንላቸው የመንፈስ ጥናቱን ስጥን ብለው ፈጣሪያቸውን ለመኑ (መቃ 17) “ንህነስ ኢንፊቅድ ንስማእ ቃሎ ለውእቱ ዕልው ዘኢተእመኖ ለሕግከ እላ በወርቅ ውብሩር በዕጽ ወበእብን ግብረ ዕድ ሱብእ” (መቃ 18)የፈለገው ይምጣብን እንጅ ሕግን ከሚጥስ ነፍስ ከሚገድል አመጸኛ ጋራ እንደራደርም አሉ። “ከመብላት ከመጠጣት በብርና በወርቅ ከማጌጥና እግዚ የማይወደውን ሁሉ ኃጢአት ከመሥራት መራቅና ከሕሊና ዳኝነት ጸንቶ ከመኖር በቀር ሌላ ሕግ የላቸውም” (መቃ 23፡8) “ንዝብ እለ በተባለበት ቦታ እየዘረፉ የራሳቸው የሚያደርጉ፤ በዓይናቸው ያዩትን ሁሉ ለመብላት የጎመጁ አልነበሩም” (መቃ 24፡12)

ኢትዮጵያውያን ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች ከላይ በተገለጸው ባህርይ ኢትዮጵያን ጠብቀዋታል። በቅኝ ግዛት ይሰቃዩ ለነበሩት ለአገራባች አገሮች ምሳሌና እርማ እንድትሆን አድርገዋታል። በጥንትነት (Antiquity) ከሚፈረጁት አገሮች ከግሪክ ከሮም ከግብጽና ከባቢሎን ጋራ ተወዳዳሪ ተጠቃሽ ለመሆን ብቅተዋታል። ቤተ

እስራኤልና ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች የተጣመሩበትን አርበኝነትንና (ፋኖነትን) በየትውልዱ ሥነ ልቦና እንዲሠርጽ ማድረግ የኦርቶዶክሳዊት ቤተ ክርስቲያኖችን ከሁሉም ልዩና በሁሉም ተደናቂ እድርገታል።

ሰንበቱና የጽዋዕ ማሕበራት material culture

ዳንኤል አስፋ (ምዕ 4) የሙሴ የሕይወት ታሪክ ጸሐፊው ጥሩ አርገው አቅረበውታል። “In contrast to the western Church which distanced itself from its Hebraic origin and came to identify itself as not Jewish, Ethiopian Christianity retained its Hebraic elements for centuries.” ከዕብራዊው ጥንትነት ራሳቸውን ካገለሉ ከምዕራባውያን ክርስቲያኖች ይልቅ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ዕብራዊውን ባህል ለዘመናት ጠብቃለች ያሉትም ልክ ነው። የምዕራቡ ክርስትናም የሚነቅፈን በዚህ ነው።

የምዕራቡ ክርስትናም የሚነቅፈን ስለሰንበት በምንሰጠው ትርጉም ክርስትናው እምነት በኦሪፍ ተዋጦ ብሎ አሳስበት አይደለም። ከሙሴ ስም ጋራ ተያይዘው ከሚካኒዱት ከሰንበቱና ከየጽዋ ማህበራት ላይ ያላቸውን ጥላቻ ለማንጸባረቅ ነው። አፍሪካን የወረሩ እነዚህ የሚነቀፉን ራሳቸው ከሂብሩ ባህል የራቁ ናቸው። ኢትዮጵያውያን ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች አገራቸውን የጠበቁ በሙሴ ስም የተደራጁት የጽዋና የሰንበቱ ማህበራት ናቸው። የተዋቅቸውም እነሱ ናቸው። ይህ ዓይነት ድርጅት ያልነበራቸውን አፍሪቃውያንን ሲወሩ ችግር ያልገጠማቸው እንደኛ አባቶች በሙሴ ስም የተደራጁ የሰንበቱና የጽዋ ማህበራት ስላልነበራቸውና ስለ ሰንበት ያላቸው ግንዛቤ ከኛ የተለየ በመሆኑ ጭምር ነው።

በኢትዮጵያውያን ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች ሰንበት በ antiquity እና በmodernity የምትገለጽ ናት። የመሻርም ያለመሻርም ኩነት አላት። የተሻረችው ሰው ስለአስገደች ከነበራት ክብር ዝቅ ብላለች። (ዘኁ: - 12:35-36) ያልተሻረችው ክብርን ለሰው ልጅ ለቀቀች እንጂ ጨርሳ አልጠፋችም። (ማቴ12:8)

በሙሴ ስም የተዋቀሩት የጽዋ ማህበራትና ሰንበቶቻች ሰንበት ክብርን በለቀችለት በሰው ክብርና ልዕልና ላይ መሠረቱት። “በሰንበት መልካም መሥራት ተፈቅዷል” (ማቴ:12) ብሎ ክርስቶስ ባዘዘው መሠረት ሰንበት በግለሰብ በሕብረተሰብና በአገር ላይ የሚደርሰውን ተግዳሮት የመዋጊያ ሰንበት አድርገውታል።

ሰንበት በጥንትነትና በደህረነት ሁለት ገጽ ባህርያት አሏት። እንደ ኦሪፍ ለግል ተግባር ባለ መንቀሳቀስ እናከብራታለን። እንደ ክርስቶስ ትምህርት አጥሩ ቤቱ የፈረሰበትን በመስራት፣ ከእቅም አጠረት ለጎደለበትን ሰው የጎደለበትን በመሙላት በምናደርገው መንቀሳቀስ እንሸራታለን። ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ኦርቶዶክሱን ማሕበረሰብ ሰንበትን በሚተኩት ሰንበቱንና የጽዋ ማህበራት ያደራጁት በግልም በአገርም የሚደርሰውን ሁሉ ፈተና እንዲያሰወግድበት ነው።

ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች “lens of Derrida’s binary opposition” በሚለው አተረጓጎም ከኦሪፍም ከምዕራቡም ክርስትናም ርቀታቸውንና ቅርበታቸውን ጠብቀዋል። እንደ ኦሪፍ ከግል ተግባራቸው ከሚያደርጉት እንቅስቃሴ በመራቅ ሰንበትን አከብረዋል። እንደ ክርስትና ለአገር ለሰው ልጅ ክብር በመስጠት በሚያደርጉት እንቅስቃሴ ሰንበትን ሽረዋል።

ቤተ እስራኤሎች ተስፋ ወዳደረጓት ምድራዊት እየሩሳሌም ስለገቡ አርፈዋል። ኦርቶዶክሳውያን ክርስቲያኖች በሰምና ወርቅ አተረጓጎማቸው ምድራዊቷ እየሩሳሌም ክርስቶስ ሲመጣ የምትቀልጥ ሰም ናት። ሰማያውቷ እየሩሳሌም የምትባለው ለዘላለም የምናርፍባት መንግሥተ ሰማያት ወርቅ ናት። በዚህ ዓለም እስካለንና በተስፋ የምንጠብቃት ሰማያዊት እየሩሳሌም እስክትመጣ ድረስ በግልም በማህበርም በአገርም የሚመጣውን ቅኝ ገዥ ጠላት በሰንበቱና በጽዋ ማህበር ተደራጅተን እንዋጋለን። በዚህ እንደምታ ትርጓሜ ኢትዮጵያ ተጥብቃ ኖራለች። እነ አጼ ምኒልክና እነ ነባላይ ዘለቀ የክተት ጥሪ እያስተላለፉ ኢትዮጵያን ከወራሪወች ያተረፉት በሙሴና በዮቶር አደረጃጀት በጽዋ ና በሰንበቱ ማህበራት የተደራጀውን ኦርቶዶክስ ክርስቲያኑን ነው።

ልብሳችን “ግበሩ ዘርፈ በጽንፈ አልባሲክመ” material culture

ስላማዊት ፍስህ “The relationship between the logos in new Testament and the Torah laws/gram in the old Testament is one of the binary opposition; they are not truly separated but interdependent. The Symbolic interdependent relationship between Christianity and Judaism is beautifully encapsulated in the poetry of Wax and Gold Qene” (ስላማዊት፡-25) እንዳሉት፡- እርቶዶክስ ኢትዮጵያውያን ከቤተ እስራኤል ጋራ የተለያዩ ቢመስልም በእርግጥ አልተልያዩም ይልቁንም እንዳቸው በእንዳቸው ይገለጣሉ እንዳሉት እርስ በርሳችን ከምንተረጓጎምባቸው አንዱ ልብሳችን ነው። “ግበሩ ዘርፈ በጽንፈ አልባሲክሙ። ይኩንኩም ውስተ ዘፈሩ ከመ ትዜከሩ ትእዛዞ ለእግዚአብሔር” (በዙኑ፡- 15:37) ተብሎ በታዘዘው መሠረት፡- ድሮ እርቶዶክስ ክርስቲያን የሆነ ሁሉ ወንዱም ሴቱም በልብሱ ጫፍ የጥለት ምልክት የሌለው ቀሚስ ኩታ ሽማ ሳይልብስ ከቤት የሚወጣ አልነበረም።

በዓለም አቀፍ የቅብብሎሽ ተወራራሽነት የቆዩት ባህሎች ይለወጣሉ። በቀላሉ ከሚለወጡ ብዙ ነገሮች አልባሳት ናቸው። በልብስ ላይ የሚታየው ጥለት በቀላሉ የተገፋው ኢትዮጵያውያንን አስናስሎ ከያዘው ከባለ አገርነት ጋራ የእስኳለው ተማሪ ዘመቶበታል በተግባርም በቃልም ከባለ አገርነት አስቀድሞ የራቀ የእስኳለው ተማሪ ስለሆነ ጥለት ካለው ልብስ መራቅን ተጽእኖ አሳድሯል።

በዚህ ዘመን እርቶዶክስ ክርስቲያን በየደረሰበት ተተከታታይ መከራ ብዙ እሴቶችን አጣ። ብዙ ከማጣቱም የተነሳ እጅግ በጣም ያዘነበት ዘመን ነው። ድሮ የደረሰበትን ሐዘን ለመግለጽ በክብር የለበሰውን በርኖስ በመግለብጥ የደረሰበትን ሐዘ ይገልጥ ነበር። ድሮ በርኖስ ገልብጦ እንዲለብስ ከሚያደርገው መከራ እጅግ የከፋ መከራ ስለደረሰበት ከቤተ እስራኤል ጋራ የሚጋራውን ጥለት ጥሎ “ጎጃም አዘነ” የተባለ ልብስ ለበሰ።

በምግባችን እንጀራ material Culture

ቤተ እስራኤልና የኢትዮጵያ እርቶዶክስ እማኞች በአለት ምግባቸው ተቆላልፈዋል። የአለት ምግባችን በሩቅ ዘመን ዳሕጽ ልሳን እንጀራ ይባላል። ቀዳሚ መጠሪያ ስሙ መና ማለት “እንጃ ጽረ ነው።” “ወርእዩ ደቀቀ እስራኤል። ወይቤ አሐዱ ለካልዑ ምንት ውእቱ ዝ እስመ ኢያእመሩ ወይቤሎሙ ሙሴ ዝ ውእቱ መና ዘእግዚአብሔር ወሀበክሙ” (ዘጸ፡- 16:15) እንዲል ይህም ማለትም፡- እስራኤላውያን የወረደላቸውን መና ከዚያ በፊት አይተውት ስለማያውቁ ይህ ምንድነው ተብለው ተጠያቂ። “ጽረ እኛም አናውቅም” ብለው ተመላለሱ። ወይም “ጽረ እኔ እንጃ” ማለት ነው። እንድትብሉት እግዚአብሔር የሰጣችሁ ብሎ የተናገረውን በአንዲት ቃል ጸጋ ሊለው ሲችል፤ እነሱ “ምንድነው? ብለው የተመላለሱትን ቃል አሳጥሮ ሙሴ መና (እንጃ ጽረ) የሚል ስም ሰጠው። ቤተ እስራኤል በ Antiquity በ modernity ከኛ ጋራ ከተጣመሩባቸው አንዱ የሆነውን እንጀራ ይዘው ወደ እየሩሳሌም ገብተዋል።

ጸሎት Oral literature

ዛሬ ከኢትዮጵያ ፈልሰው ወደ ከእየሩሳሌም የሄዱት ቤተ እስራኤላውያን በኢትዮጵያ በነበሩበት ዘመን ግን እኛ እርቶዶክሳውያን በሰዓታቱ ጸሎታችን “ይትባረክ እግዚአብሔር አምላክ እስራኤል ዘገብረ ዓቢየ ወመንክረ ባሕቲቱ” ብለን በምንጸልየው ጸሎት በሞት የተለየውን ወገን “ውስተ ሕጽነ እብርሃም ይስሐቅ ወያዕቆብ” ብለው ይሸኙታል ብለው አባቶች ሲናገሩ ሰምቻለሁ።

እየሩሳሌም ሲደርሱ ከተለያዩ አገሮች ወደ እየሩሳሌም በገቡ ሰወች ተጽእኖ ይቀይሩት ወይም ይቀጥሉት አላውቅም። ሆኖም ከምዕራቡ ክርስትና ተለይተን ወደ ሂብሩ እንደምንቀርብ በጸሎታችንም አቀራረብ ከምዕራቡ ክርስትና ወደ ሂብሩ እንቀርባለን።

የምዕራቡ ክርስትና የጀመረውን ጸሎት “በኢየሱስ ስም ይጨርሳል። የምዕራቡ ክርስትና ስለእኛ ካለው የመረዳት እጠረት በዚህም ይንቀፈናል። እኛ ደግሞ እነሱን የመረዳት እጥረታቸውን እንንቅፋለን።

“በስመ አብ ወወልድ ወመንፈስ ቅዱስ አሐዱ አምላክ” ብለን እንጀምራለን። ዘላለማዊ ኃይልና መንግሥት ያንተ ናት” ብለን እንዚጋለን። በመንፈስ ቅዱስና በአብ መካከል የወልድ ስም በጸሎታችን ተጠርቷል። “መንግሥት

ያንተ ነውና ኃይልም ክብርም ለዘላለም” ብለን ጸሎታችንን እንዘጋለን። ጸሎታችንን የምዘጋበትም፡- እራሱ ክርስቶስ ጸሎት በእስተማረበት አንቀጽ እንደንጨርስ የነገረንን ተከትለናል። (ማቴ 6:13) “በእብ በወልድ በመንፈስ ቅዱስ እጥምቁ” ብሎ የሐዋርያትን ተልእኮ ያወጀበትና ጥምቀታችን የታተመችበት ማሕተም ናት። “በስመ አብ ወወልድ ወመንፈስ መንፈስ ቅዱስ አሐዱ እምላክ” የምትለው ሐረግ በ antiquity ነት እና modernity ከሁሉም የሚያጋራና ከሁሉም ልዩ የሚያደርገን ነው። ከሁሉም የተሻለ መሠረታዊ ሲሆን በሁሉም እንነቀፈበታለን።

በሁሉም እንነቀፋለን

ከቤተ እስራኤል ጋራ በምንጋራቸው እሴቶች የሚነቅፉን ምዕራባውያን አብያተ ክርስቲያናት ብቻ አይደሉም። የግብጽ ቤተ ክርስቲያን ሰዎችም ይነቅፋናል። ሁሉም የሚነቅፉን ከነሱ በተሻልንባቸው እሴቶቻችን ነው እንጅ ለነቀፋ የሚያበቁ ነገሮች ሆነው አይደሉም።

አባቶቻችን የራሳቸውን እምነት ካልነከባቸው ማንንም በእምነቱ አይነቅፉም። ቤተ እስራኤሎችም እንኳ ሳይቀሩ እንዳልተቀፉ ሲናገሩ ይሰማሉ። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን አባቶች በቤተ እስራኤል ላይ እንኳ ነቀፋ ሊሰነዝሩ “ለመቅደስ ማገልገዩ ሥራ ሁሉ ያደርጉ ዘንድ እግዚአብሔርን ጥቡብና ማስተዋልን የሰጣቸው የባስሌልና ኤልያብ” (ዘጸ 36:1) የሚለውን መነሻ በማድረግ እግዚአብሔር የኤልያብን በረከት ያሳደረባቸው ልጆች ናቸው እያሉ የሚገልጹቸው በማክበር ነው። የሙሴን ቃል መሠረት በማድረግ “ወእሉ ኩሎሙ ይሴፈው በተግባረ እደዊሆሙ። ወኩሎሙ ይጠበቡ በግብሮሙ ወዘእንበሌሆሙ ኢይትከህል ነቢረ በሀገር (ሲራክ 38:31-32) ብሎ ሲራክ በተናገረው ይገልጻቸውል። ይህም ማለት፡-ሁሉም በእጅ ሙያ የተራቀቁ ናቸው። ያለነሱ እርሶ ማምረት፣ ነግዶ ማትረፍ፣ አጭዶ መከመር፣ አዝምሮ ማምረት አይቻልም። አገር እነሱ ናቸው። እነሱም አገር ናቸው” ያለነሱ አገር የለም” ሲሉ ነው የምንሰማቸው። ነቀፌታውን የዘሩት እኛን የሚከፋፍሉ በምንጋራቸው እሴቶች የዘመቱ ወይም በሐሰት ትርክት ከነሱ እንደወረሰናቸው የሚያስመስሉ የውጭ ባእዳን ናቸው።

Iris Habib el Masri የተባሉ የግብጽ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ “The sheep of Ethiopia have been delivered from the hyena of the west by the doctrine of St Ciril the great pillar of the Holy Orthodox Church of Egypt” (the history of the Copts 1982 p. 262) የሚል የሐሰት ትርክት በታሪክ መጽሐፋቸው ጽፈዋል።

ይህ ትርክት ከቤተ እስራኤል ጋራ የምንጋራውን በደማችን የሠረጸውን አርበኝነት ከግብጽ ቤተ ክርስቲያን የወረሰነው አድርጎ ያቀረበ የተሳሳተ ትርክት ነው። አባቶቻችን እንደሚነግሩን አርበኝነት ሙሴ ከኢትዮጵያዊው ከዮቶር የተማረው ከሌሎች እሴቶች ማለትም ከሰምና ወርቅ ቅጂያችን ጋራ የተሰናሰለ የመቃብያንን ባህል የሚያንጸባርቅ እንጅከግብጽ ቤተ ክርስቲያን ከምንጋራባቸው እሴቶች ጋር ምንም ግንኙነት የለውም።

ከላይ እንደገለጽኩት አርበኝነት ጠቢቡ ሲራክ “ወጸሎቶሙኒ ከመ ይጠበቡ በውስተ ኪን” (ሲራክ 38:34) እንዳለው፡- “ኪን” የተባለችው “ተኪነው” ከምንለው ግሥ የተወለደች ቅጽል ናት። ኪነት በጉሉህ የምትገልጸው ያፈጣጠርን ያስተዳደርን ያመራርን ሂደት ነው። ጠቢቡ ሲራክ ኪንን ከጸሎት ጋራ አያይዞ የጠቀሳት ሕዝባዊ አመራር በጸሎት ውስጥ ጸሎት በህዝባዊ አመራር ውስጥ ያለ የማይለያዩ መሆናቸውን ለማሳየት ነው።

በሙሴ ስም የተደራጁት ሰንበቴና የጽዋ ማህበራት እደረጃጀታቸው ኪነታዊነት ነው። የጸሎቶቻቸው መነሻና መድረሻ ኢትዮጵያ የተሰራችባቸው እሴቶች (ኪነታቶች) ላይ የተመሰረቱ ናቸው። አገር ሲወረር ዳር ድንበር ሲደፈር የህዝብ መሪዎች ማለትም የሰንበቴ የጽዋ ማሕበራት መሪዎች የማህበራቱ አባላት የጎበዝ ለለቆች የክተት ጥሪ የሚያስተላልፉት በኪነታዊነት ለተደራጁት ማሕበራት ነው። እነዚህ የመሰሉ ድርጅቶች የግብጽ ቤተ ክርስቲያን የላትም። ኢትዮጵያ ከምዕራቡ ጅብ የተረፈችውም የግብጽ ጳጳሳት “doctrine of St Cyril the great pillar of the Holy Orthodox Church of Egypt” እንዳሉት አይደለም። እንዳሉት ቢሆንም የቅዱስ ቄርሎስን መጽሐፍ የሚጠቀሙ ኦርቶዶክሳውያን ሁሉ በተለይም ግብጾች ራሳቸው በተለያዩ ወራሪወች ከመቀጥቀጥ በዳኑ ነበር” ይላሉ አባቶቻችን።

ጸሐፊው ይህን የሐሰት ትርክት የሰማው ከሕሊናቸው ወቀሳ ለመሸሽ ከሚሞክሩ የዘመናችንን ጳጳሳት ከሚመሰሉ ከግብጻውያን ጳጳሳት እንደሆነ ይነገራል። የግብጽ ክርስቲያኖች ግን የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስን እመራር ምሳሌ በመከተል በፓትርያርክ የሚመራውን ሲኖዶሳዊ እመራር ከቤተ ክርስቲያን አስተዳደራቸው አስወግደው በሊቃውንት ክርስቲያኖች እንዲመራ እንቅስቃሴ ያደርጉ እንደነበሩ Haggai Erlich የተባሉት ዕብራዊ ጸሐፊ እንዲህ ብለው ጽፈዋል።

“The majlis, perhaps the first manifestation of modern Coptic life, was the embodiment of the educated youth’s desire to be accepted by modern Egyptian society. In time this modern waning of the Coptic community would develop its own Ethiopian ideas, quite different from those of the patriarchate, the Holy Synod, and the Coptic Church establishment” (The Cross and the River, p. 68). እንዳሉት፡-ከነ ቅዱስ ዮሐንስ አፈወርቅ በኋላ በፓትርያርክ የሚመራ በጳጳሳት ስብስብ አስተዳደር የተመሩ ክርስቲያኖች እንኳን አገር ራሳቸውን አጡ ተሰደዱ። በፓትርያርክ የሚመራ ሲኖዶስ የሌላት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ራሷንም ኢትዮጵያን ከወራረው ተክላክላ ድልን ነጻነትን ለትውልዱ ያወረሰችው በሊቃውንቶቿ በመመራቷ ነው እያሉ ምሳሌነቷን ወደራሳቸው ለመውሰድ የሚታገሉ ግብጻውያን ሊቃውንት እንደነበሩ ጽፈዋል።

ከነገረ ማርያም፡ ከጽዋ ማህበራት፡ ከሰንበቴዎች ማሕበራት አደረጃጀት እና ከመቃብያን በተወረሰው ከቤተ እስራኤል ጋራ በምንጋራው አርበኛነታችን መሆኑን ሰውረው ከጽጹስና ጋራ ከነሱ እንደወርሰነው ለማሳየት ያደረጉትን ሸፍጥ አባቶቻችን “እኛ ኢትዮጵያውያን ነጻነታችንን ያስከበርነው ግብጻዊው ጸሐፊ እንዳለው በቅዱስ ቄርሎስ ዶክትሪን ሳይሆን ሙሴ ከዮቶር የተማረውን ማኅበራዊ ሥርዓት በመቃብያን የተገለጸውን አርበኝነት እና ቅድስት ድንግል ማርያም እመቤታችን ክርስቶስ በማሕጸኗ ሲያደር ያሰማቸውን መፈክር ከስነ ሕሊናችን ጋራ በማዘመዳችን ነው” ብለው መልሰዋል። ከዚህ ቀጥሎ ፕሮፌሰር ጌታቸው ሰብስበው ያሳተሙትን መጽሐፍ በደመደሙት ምክራቸው ይህችን ጦማር እቋጫለሁ።

የፕሮፌሰር ጌታቸው ምክር አዘል ድምዳሜ

“በእሲ ምሐር ዘተገሰጸ ብዙኃ የእምር ወዘፈድፈደ ሕማመ ጥበበ ይነገር” (ሲራክ 21:9) እንዳለው ጠቢቡ ሲራክ ፕሮፌሰር ጌታቸው ይህን መጽሐፍ የደመደሙበት በኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን በሕጻንነታቸው ተጠምቀው የሕይወት ጉዞ ከጀመሩበት ቅጽበት ጀምረው በግላቸውም በማህበራዊ ጥምረትም ካሰለፏቸው ብዙ ተግዳሮቶች የመነጨ ምክር ነው።

“ወሀበሙ ዕሢቶሙ ለዕለ ተሰፈውከ ከመ ይእመንዎሙ ለነቢያቲክ” (ሲራክ 36:21) ማለትም፡-ስለ ቀደሙ እሴቶችም ሆነ ታሪኮች ለሰዎች ስትናገር ለመመስከር አቅምና ብቃት አለው ብለው የምትናገረውን በጉጉት ለመስማት ለሚጠብቁ ሰዎች ታሪካቸውን እንዲያስታውሱ ከራሳቸው ጋራ እንዲያገናዝቡና እንዲጠቀሙበትም በሚመጥናቸው ልክ ምክራቸው። የሚለውን መርህ በመከተል የሚከተለውን ምክር ለሚመለከተው ሁሉ ሰጥተዋል።

ከእምቅ ምልክታቸው የፈለቀው ምክር አዘል ሀሳብ ለቤተ እስራኤሎችና በኢየሩሳሌም ላሉት እስራኤላውያን ብቻ የተሰጠ ምክር ሳይሆን ለሁላችንም አይን ገላጭ ሆኖ ስሜት የቀሰቀሰ ነው። በ2002 ዓ/ም ኢየሩሳሌምን በጎበኘሁበት በሁለት ሳምንት ብቻ ቆይታዬ ያየሁትና የሰማሁት በተለይም በGrand Court Hotel Jerusalem በተደረገው ታሪካዊ ጉባኤ የተካፈልኩት “ኢይመልእ እዝን እመሰሚእ፡ ወኢይጸግብ ዐይን እምርእይ” የሚለውን መወድስ ቅኔ ከጭንቅላቴ ከአስፈነጠረው ፕሮፌሰር ጌታቸው እላይ በገለጽኳቸው ተደራራቢ እድሎች ካዩአቸው ከሰሟቸውና ከታዘቧቸው በመነሳት ይህን መጽሐፍ ከማዘጋጀታቸው ባሻገር ብዙ ይጠበቅባቸዋል ብዙ አላስገረመኝም። ይልቁንም እጅግ ያስደነቀኝ የታሪክ ንክኪ ያለንን የሁላችንንም መንፈስ የቀሰቀሰው እኛ ያላደረግነውንና ወደፊት ልናደርገው የሚገባንን ያሳዩበት ምክር አዘል ሐሳባቸው ነው።

ቤተ እስራኤልን እንዲቀበሏቸው በኢየሩሳሌም ለሚኖሩ ነጮች እስራኤላውያን “They are the repository of the Jewish religion and must not be labeled as not being Jewish enough

because of their pigmentations”. ብለው በሰጡት ምክር በአማራኛ ቋንቋቸው በቆዳ ቀለማቸው እንዳያገኟቸው ይልቁንም ተጠብቆ የኖረውን የኦሪት እምነትና ሥርዓት ይዘውላቸው እንደሄዱ በመንገር ጭመር ነው። የተወደደ ወገን ተለይቶ ሲሄድ የሚሄድበት አካል በክብር በፍቅር እንዲቀበለው የሚሰጥ ሐዋርያዊ የእደራ ቃል ነው። ይህ ያደራ ሸኚ ቃል ከኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ፓትርያርክ የሚጠበቅ ነበር።

ከኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ፓትርያርክ የሚጠበቅ ነበር ያልኩት። ቅዱስ ጳውሎስ የሚወደው እናሲሞስ ተለይቶት ወደ ፊልሞና ሲሄድ ፊልሞና የተባለው በክብር በፍቅር እንዲቀበለው “እኮ እንከ ከመ ገብር አላ ዘይሔይስ እምግብር እመሰ ኮነ ሊተ እኑየ እፎ ፈድፋደ ይኔይስ በገቢክ በሥጋሁኒ በዘይደልዎ ይርዳእከ ወበሃይማኖትኒ ዘበእግዚእነ። ወእመሰ እኑየ ተወከፎ ከማየ። ወእመቦ ዘእእበሰ ለክ እው እመቦ ዘየፈድየከ ላእሌየ ረሲ” (ፊል 16-18) ብሎ ያስተላለፈው የእደራ ምልእክት ትዝ ስላለኝ ነው።

ቤተ እስራኤሎች ከመሠረቷት ኢትዮጵያ አገራቸውና ቀዳሚነትንና ድሐሪነትን (antiquity and modernity) ከሚጋሯቸው ኦርቶዶክሳውያን ወገኖቻቸው ተለይተው በቋንቋ በቆዳ ቀለም ወደ ማይመስሏቸው ፈልሰው ሲሄዱ የሚጠበቃቸውን “Meanwhile, identity politics and social discourse would be expected to continue at diverse levels against those who do not look and speak like those who are the majority in all its manifestations.” (p.163) ብለው መክረዋል።

ለቤተ እስራኤል እህቶቻችም “ኦ አዋልደ ኢየሩሳሌም ኢትርአየኒ እስመ እነ ጸላም። ጸላም እነ ወሠናይት። እስመ ኢርአየኒ ጸሐይ” (መጋልያ 1፡5-6) ማለትም፦ እንደ ሱላማጢስ “እናንተ የኢየሩሳሌም ቆነጃጅት ሆይ እኔ ጥቁር ነኝ። ነገር ግን ውብ ነኝ።

እንደ ቄዳር ድንኳኖች እንደ ሰሎሞን መጋረጃወች። ጸሐይ መልኬን አክስሎታልና ጥቁር ስለሆንኩ አትዩኝ” እያላችሁ ኑሮውን ታገሉ! ብለው ያበረተቷቸው መሰለኝ።

ምክራቸው በኢየሩሳሌም ቤተ ምክራብ ቤተ እስራኤልን በማገልገል ላይ ያሉትን ካህናት ረባይዎችንም ያካተተ ይመስለኛል። ይህ ምክር ሙሴ የመምህሩን የዮቶርን ልጅ ኢትዮጵያዊቷን በማግባቱ የራሱ እኅት ባሳየችው ጥላቻ የደረሰበትን ያሳስባል። የሙሴ እኅት በፈጠረችው ዘረኝነት የደረሰበትን ቅጣት ተመልክቶ” ከእናቱሆድ በወጣ ጊዜ ግማሽ ሥጋው ተበልቶ እንደ ሞተ እርስዋ እትሁን” (ዘኁ 12፡12) ብሎ አሮን ያሰማውን ድምጽ በቤተ እስራኤል እህቶቻችን ላይ ጥላቻና ነቀፌታ ለሚሰነዝሩት እስራኤላውያት ሴቶች እንዲያሳስቡ ለቤተ እስራኤል ካህናት ይመክራሉ።

በኢትዮጵያ ሳለን ፈላሻ እንባል ነበር እያሉ በመማረር ላይ ላሉትም ፕሮፌሰር ጌታቸው በሰጡት ምክር ፍልሰት ሰባዊ ኩነት እንደሆነ እያሳሰቡ መሰለኝ። ይህም ማለት ፍልሰት ከአባት አብራክ ወደ እናት ማሕጸን ስንጥቃ የመጀመሪያ ፍልሰት ነው። በእናት ማሕጸን ከ 9ኛ ወራት ቆይታ በኋላ በወሊድ ስንለይ ሁለተኛ ፍልሰት ነው። በዚህ ዓለም ቆይታ በኋል በሞት ይህችን ዓለም ስንለይ የመጨረሻ ፍልሰት ነው። እትብታችን ከተቀበረበት ቦታ ለቀን በሌላ ቦታ የምንኖር ሁላችን ፈላሾች ነንና በኩራት ተቀበሉት።

ፕሮፌሰር ጌታቸው ምክራቸውን በመቀጠል፦ አሁንም ከተወለዳችሁበት ቦታ ነቅላችሁ ወደ ኢየሩሳሌም የሄዳችሁበት የሚገለጸው በፍልሰት ነው። በAntiquity እና በmodernity የምትጋራችሁ ኢትዮጵያዊት ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን በዚያው ምድር ስትኖር በቀትር ለጸሀይ ሐሩር በክረምት ለዝናም መከላከያ የሚዘረጋውን ጥላ በህንጻው ውስጥ ዘርግታ የምትንቀሳቀሰው ፈላሲነትን እየመሰከረች ነው። ይልቁንም አምርረን በጋራ ልንጸደፈውና ልናወግዘው የሚገባ ከናንተ ጋራ በመሰረታት በሞተላት በኢትዮጵያ ምድር በኦርቶዶክስ ክርስቲያንና በአማራው ላይ እየተካሄደ ያለውን ፍልሰት ነው” የሚሉ መሰለኝ።

ይትባረክ እግዚአብሔር አምላክ እስራኤል”